

Karaca Köyünün Tarihçesine Dair Bir İnceleme

An Examination on the History of Karaca Village

Cumhur Özkolaçık

Sorumlu Yazar / Correspondence

Özet

Karaca köyü, Malatya ilinin Yazıhan ilçesine bağlı; Bektaşî ve Alevî inancı ile yoğrulmuş bir Türkmen köyüdür. Karaca köyü, Dulkadiroğulları beyliğini de kuran Halep Türkmenlerinin ana obalarından olan Karacalı obası mensupları tarafından XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Ancak, Karacalı obasının bu köyün de yer aldığı bölgedeki mevcudiyeti XIV. yüzyıla kadar uzamakta ve katmanlı bir yerleşim gözlenmektedir. Bu dönemde bölgeyi yazlak olarak kullanan Karacalı obası, Osmanlı devletinin Dulkadiroğulları beyliğini ilhakı sonrası giriştiği iskân politikalarına daha fazla direnememiş ve Malatya'da yerleşik yaşama geçmiştir. En geç XVI. yüzyılda Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlı Koluaçık Hacım Sultan soyundan gelen müşşitler vasıtasıyla Bektaşîliğe intisap eden bu obanın Karaca köyünü kurması neticesinde bu köy Hacım Sultan Ocağı'nın da merkezi olmuştur. Bu çalışmada, Karaca köyünün tarihçesine dair köy halkının ortak belleğinde taşınan bilgilerden yola çıkılarak arşiv taraması ve nitel araştırma yönteminden istifade edilerek incelemelerde bulunulacaktır. Çalışmanın sonucunda ise Halep Türkmenlerinin güçlü bir kolunun yaşam merkezi olmasının yanı sıra Bektaşî inancının yöredeki son temsilcilerinden olan Karaca köyünün tarihçesine ilişkin tartışmalı bazı hususlar açıklığa kavuşturulmuş ve bu sahada yapılan araştırmalara katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halep Türkmenleri, Karacalı Obası, Malatya, Karaca Köyü, Hacım Sultan Ocağı.

Abstract

Karaca village is a Turkmen village in Yazıhan district of Malatya province; which is shaped with Bektashi and Alevi beliefs. The village of Karaca was founded by members of the *Karacalı Obası*, one of the main communities in Turkmens of Aleppo, who also founded the *Dulkadiroğulları beyliği*. However it was founded after the second half of 18th century, the presence of the *Karacalı obası* in that area where this village is located extends up to 14th century and a layered settlement model is observed. During this period, members of the *Karacalı obası*, who used the region as a summer field, could no longer resist the settlement policies initiated by the Ottomans after the annexation of the *Dulkadiroğulları* principality and moved to a settled life in Malatya. As a result of the establishment of the Karaca village by *Karacalı Obası*, whose people converted to Bektashi belief with the guidance of descends of Hacım Sultan, placed by *Hacı Bektaş Veli Dergâh*, before 16th century. In addition, the descends of Hacım Sultan settled in this village and moved the Odjağ of Hacım Sultan to this village and became the observers of the Hacı Bektaş Veli Dergah in the region. In this study, I will examine the history of this village based on the information contained in the common memory of the people, also by using the archive review and qualitative research method, about the history of the Karaca village, which is one of last centers carrying on Bektashi belief in this region besides of being one of the strongest obas in Turkmens of Aleppo. Thus, some controversial issues related to the history of the Karaca village will be solved and contributions will be made to research working in this field.

Keywords: Aleppo Turkmen, *Karacalı Obası*, Malatya, Karaca Village, Odjağ of *Koluaçık Hacım Sultan*.

Giriş

Türkmenler, X. yüzyılın başlarında tarihi yurtları olan Siriderya (Seyhun) kıyılarından Horasan'a göçüp Horasan'da Selçuklu sancağı altında toplanarak hâkimiyet sağladıktan sonra iktisadi kaynakların daha kuvvetli olduğu coğrafyalara doğru yüzlerce yıl sürecek bir ilerleyişe başlamıştır (Sümer, 1972, ss. 33-138). Anadolu'ya uzanan bu ilerleyişin mühim bir ara durağı Kuzey Suriye ve Kuzey Irak toprakları olmuştur (Aksüt, 2006, ss. 183-197). Bu bölgede hâkimiyet sağlamak bakımından kilit şehirlerden birisi olarak görülen Halep, ilk kez 1063 yılında kuşatılmaya başlanmıştır. Bu tarihten kısa bir müddet sonra Selçuklu idaresine geçen Halep ve bölgenin diğer önemli kentleri Horasan'dan gelen Türkmenlere Anadolu'ya açılmak üzere bir geçit ve durak noktası olmuştur (Bostancı Işık, 1998, ss. 24-29).

1243 yılında Selçukluların Moğollara yenilmesi sonucunda Anadolu'ya göçen Türkmenlerin de Kuzey Mezopotamya ile Suriye'ye geri dönmesi neticesinde, XII. yüzyıl itibarıyla zaten oldukça yoğun bir Türkmen nüfusu barındıran bölge iktisadi olarak yetersiz hale gelmiştir. Türkmenler bu darboğazdan kurtulmak için Moğol ilerleyişinden rahatsız olan Memlûkler ile ittifak kurup 1260 yılında Moğolları mağlup etmiş ve ittifak şartlarına binaen Suriye topraklarında çeşitli stratejik yerlerin kontrolünü ele almıştır (Bostancı Işık, 1998, ss. 36-42).

İşte Halep ve kısmen Şam bölgesini hâkimiyeti altına alan Bozok Türkmenlerinin Beydili, Bayat, Harbendeli, Avşar ve İnallı başta olmak üzere Karkın, Kızık, Acürlü, Peçenek, Dayer, Kınık, Eymür ve Bahadrlı oymak ve obalarından müteşekkil bu konar-göçer (Sümer, 2012, s. 610) savaşı topluluklar, XIV. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya açılmış ve Dulkadiroğulları beyliğini kurmuştur. Dulkadiroğulları beyliğinin Osmanlı tarafından ilhakı sonrasında bu Türkmen toplulukları Osmanlı kayıtlarına "Halep Türkmeni" olarak geçmiştir (Şahin, 1982, ss. 687-688).

Karaca köyünün kurucularının da tabii olduğu bu topluluğun yerleşik yaşama geçme sebeplerinin ve bu sebepleri ortaya çıkaran koşulların anlaşılması, köyün kuruluş sürecini anlamlandırmak bakımından fayda sağlayacağı için çalışma kapsamında öncelikle Karacalı obasına dair tahrir defterleri başta olmak üzere çeşitli arşiv kayıtları taranarak bu obanın Osmanlı iskân politikası karşısındaki durumu hakkında incelemelerde bulunulacak ve bu pencereden Karaca köyünün kuruluşuna dair toplumun ortak belleğinde taşınan söylencelerden istifade edilerek köyün tarihçesi/ kuruluş serüveni açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, Karaca köyünü Bektaşiliğin bölgedeki önemli merkezlerinden biri haline getiren Koluaçık Hacım Sultan Ocağı'nın (Özkolaçık, 2022, s. 12) Karacalı obası ile olan ilişkisi de bu köyün tarihçesi bağlamında irdelenecektir.

1. Karacalı Obası ve İskân

Karacalı obası, Halep Türkmenleri içinde yer alan ana obalardan birisidir.¹ Dulkadiroğulları beyliğinin de kurucu obalarından birisi olarak

1 Karaca köyünün kurucularının Türkmen kökenli aileler olduğu bilinmesi rağmen bu ailelerin mensup olduğu boy konusunda; muhtemelen köyün katmanlı yapısının da tesiriyle

(Güler, 2014, ss. 44-47) XIV. yüzyılın ortalarında Anadolu'ya gelen Karacalılar, kışlak olarak Antep-Halep hattında; muhtemelen Killik veya Kazıklı köylerinde, yazlak olarak da Malatya'da; muhtemelen ekinlik olarak kayıtlı Karacalar mezrası ve civar yerleşim birimlerinde konaklamış; geleneksel konar-göçer yaşam tarzını idame ettirmiştir (Aksüt, 2020, ss. 314-315; Özmen, 2022, ss. 409-422).

Osmanlılar, XV. yüzyıl itibarıyla başladıkları merkezileşme politikasının bir gereği olarak topraklarında bulunan ve boy teşkilatına dayalı konar-göçer hayat tarzlarını idame ettiren Türkmenleri iskâna yönlendirmiştir. XVI. yüzyılın başında Osmanlı Devletinin Dulkadiroğulları Beyliği'ni ilhakı ile bu beyliğin siyasi çatısı altında toplanan Halep Türkmenleri de Osmanlı idaresine bağlanmış ve Osmanlı'nın iskân politikasıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır (Bostancı Işık, 1998, ss. 101-106). Zira askeri tecrübeleri ve kısa sürede güçlü devletler kurabilme potansiyeli yüksek Halep Türkmenlerinin nüfusu da en büyük Osmanlı şehirlerinden olan Bursa'nın nüfusundan fazla olduğu için (Şahin, 1982, s. 712) Halep Türkmenlerinin merkezi hükümet nezdinde tehdit olarak algılanması olasıdır.

Ancak, Türkmenlerin askeri ve idari elitliğini bitirip onları sıradan birer vatandaş haline getirecek bu politika isyanlarla ve kadim töre ile idare edilen alternatif siyasi oluşumlara yönelmekle sonuçlanacak bir karışıklığa neden olacaktır.² Bu hareketliliğin bir sonucu olarak XVI. ve XVII. yüzyıllarda çok sayıda isyan düzenlenmiş³ ve bu isyanlara bağlı "Büyük

bazı tereddütler bulunmaktadır. Halep Türkmenlerinin Anadolu'ya yöneldiği dönemde dahi geleneksel Türkmen boy yapısının bozulmuş olması, boylara tabi olan aşiret/oymakların boylardan daha büyük teşekküller haline gelerek kayıtlarda boy adlarını gölgelemesi ve Osmanlı memurlarının etnik mensubiyetten ziyade vergi hesabına yönelik çalışması (Aydın, 2015, s. 591; Sarı, 2015, ss. 121-122) nedeniyle Osmanlı kayıtları da bu konuda her zaman tatminkâr bilgiler sunamamaktadır. Yine de 1536 tarihli Halep livası tahrir defterlerinde muhtelif boylara (Beydili, Harbendeli, İnallı) bağlı Karacalı obalarından söz edilse de köy halkının ortak hafızasında taşınan rivayetlere göre Karacalı obası Beydili boyuna bağlı bulunduğunu kabul etmek, bu boyun yerleşim sahası da dikkate alınınca makul bir zemine oturmaktadır.

2 Bu dönemde, Osmanlı merkezi idaresinin acziyeti, kadim töre hukuku yerine tesis edilen şeriat hukukunun Türkmenler ile çeşitli sufi akımlara tabi olan yerleşik halka hitap etmemesi ve idarecilerin ahlaki olarak düşüklüğü ile birleşerek isyanların daha geniş kitlelere yayılmasına sebebiyet vermiştir (Ocak, 1990, s. 57). Aynı dönemde, Safevi devletinin kadim Türk töresine uygun bir Türkmen Konfederasyon Devleti olarak zuhur etmesi (Musalı, 2018, s. 8) Safevi devletini Türkmenler için cazip bir alternatif haline getirmiştir.

3 Sahte Şah İsmail İsyanına destek verenlerin cezalandırılmasına dair bir Padişah fermanında geçen "Kalaçaklı" ifadesinin Nejat Birdoğan tarafından "Kolu Açıklı" olarak tabir edilmesi Karaca köyü merkezli Kolu açık Hacım Sultan Ocağı'nın isyana destek verdiği yönünde çıkarımda bulunulmasına dayanak gösterilmiştir (Karacan, 2007, ss. 12-13). Birdoğan ile aynı yanılgıya düştüğünü belirten Aksüt (2023), Kalaçaklı'nın Elaziğ/Baskil/Kalecik ya da Samsat/Kalcak köyü olmasının Mühimme defterleri kayıtlarına göre daha olası olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Kızılbaş isyanlarına dair Kanuni Sultan Süleyman ile II. Selim devirlerinde tutulan Mühimme defterlerinde ve muhtelif dönemlere ait Bektaşilik ile Aleviliğe dair arşiv kayıtlarında Karaca obasına dair bir kayda rastlanılamamıştır (Erdemli, 2021, ss. 43-67; Öz, 1997, ss. 25-302). Dolayısıyla mevcut kaynaklar çerçevesinde, Karacalı obasının herhangi bir isyan ile ilintisini kurabilmek mümkün değildir. Not: Kalender Çelebi İsyanında yer alan en kuvvetli obalardan birisi de Karacalı obasıdır. Ancak, Karacalı obası Osmanlı ile anlaşarak isyanı terk etmiş ve tımarlarını/dirliklerini geri almıştır (Sümer, 1972, s. 172).

Kaçgun" olarak adlandırılan toplu göç olayı neticesinde Türkmenlerin göç güzergâhları ve konaklama alanları değişmiş; kurulu köyler ise viran hale dönmüştür (Tunus, 2019, s. 420).

İşyanların bastırılması ve nispeten merkezi idarenin tesis edilmesi sonrası tarıma dayalı iktisadi sistemin bozulan çarklarının onarılması gerekliliği Osmanlıyı bir dizi radikal önlem almak zorunda bırakmıştır. Bu kapsamda, 1691 yılında alınan kararlar uyarınca Türkmen topluluklar bilhassa harap ve viran bölgelerde iskân edilerek üretimin arttırılması sağlanacak ve aşiretler dağıtılarak Türkmenlerin siyasi birliği yok edilecektir. Başta Dulkadiroğulları Beyliği'nin omurgasını oluşturan Beydili boyunu hedef alan bu iskân kararlarına uymayan obalar dağıtılmış ve bey obaları Rakka'ya sürülerek taşkın Arap kabileleri ile çatışmaya zorlanmıştır. Ancak kısa süre içinde iskân baskısının azalması ile bu Türkmenler eski yazlak/kışlaklarına dönebilmiştir (Çelikdemir, 2001, ss. 38-61).⁴

2. Karaca Köyünün Kuruluşu

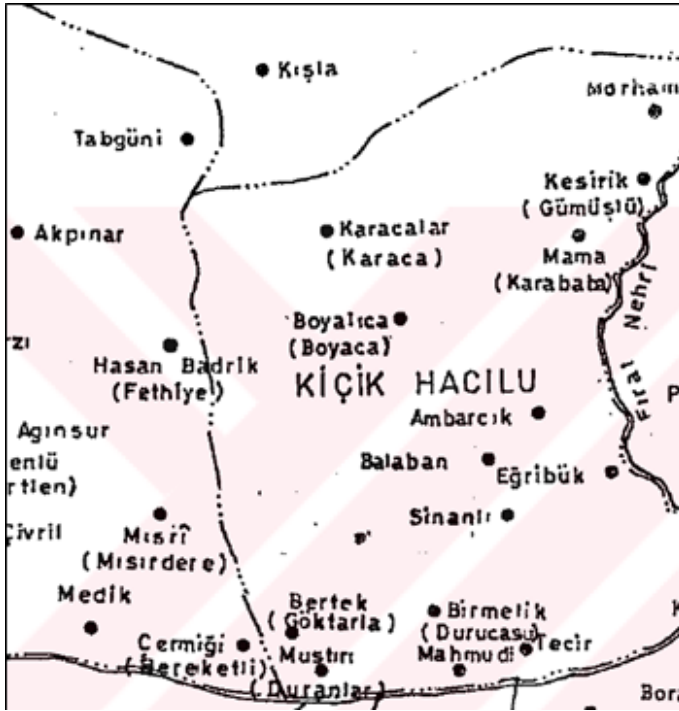
Karaca köyünün Malatya'daki mevcudiyetine dair en kuvvetli kaynak 1516-1560 yılları arasında tutulan tahrir defterleri olarak ön plana çıkmaktadır. Söz konusu tahrir defterlerinde yer alan kayıtlara göre Malatya'nın Argavun (Arguvan) nahiyesinde iki farklı Karacaviran köyü bulunmaktadır (Gögebakan, 1998, ss. 265-268). Ayrıca, Kçük Hacılu (Yazıhan) nahiyesinde Karacalar isimli bir mezranın kaydı bulunmaktadır (Özmen, 2022, s. 420). Ancak, bu defterlerde anılan yerleşim birimlerine dair tutulan kayıtlar esas alınırsa günümüzdeki Karaca köyünün bu yerleşim birimlerinden hangisi olduğuna dair sıhhatli bir çıkarım yapmak mümkün görülmemektedir. Bu noktada, Gögebakan (1998, s. 439) tarafından hazırlanan harita yardımcı olmaktadır (Şekil 1'e bakınız.). Zira söz konusu haritada işaretlenen Karacalar mezrası ile günümüz Karaca köyünün konumu örtüşmektedir. Diğer taraftan, Kiepert tarafından hazırlanan 1908 tarihli haritada hem Karaca köyü hem de Karacaviran köyü gösterilmektedir (Şekil 2'ye bakınız). Bu haritada yer alan Karacaviran köyünün günümüz Karaca köyü ile konum olarak örtüşmediği de dikkate alınırsa Karaca köyünün Karacalar mezrası üzerine kurulduğu söylenebilir.

Karaca köyünün Karacalar mezrasında ne zaman toplandığı hususunda ise köy halkının ortak hafızasında taşınan rivayetler belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, sözlü kaynakların aktarımına göre, köyün kuruluşu katmanlı bir yapı göstermektedir. Bahsedilen tahrir defteri kayıtlarında da görüldüğü üzere Karaca köyünün kurulduğu saha ekinlik

Ancak, Karaca köyünü kuran Karacalı obası ile bahsedilen Karacalı obasının ilişkili olduğunu ve Karaca köyünü kuran Karacalı obasının bu isyana destek verdiğini öne sürmek mevcut kaynaklar çerçevesinde olası değildir.

4 Rakka'ya sürgün edilen Halep Türkmenlerinin büyük kısmı, ilk önce güney illerinde iskâna zorlanmış; ancak bu politika uygulanmadığı için Türkmenlerin muhtelif vilayetlerde yerleşik yaşama geçmesine müsaade edilmiştir (Çelikdemir, 2001, ss. 49-55). Rakka'ya sürgün kararı çıkan obalar arasında Karacalı obası bulunmamaktadır (Çelikdemir, 2001, ss. 92-201). Ayrıca, çalışma kapsamında değerlendirilen Karacalı obasının iskânına dair 97, 100, 128 ve 149 numaralı Mühimme defterlerinde de bir ize rastlanılamamıştır. Müstakil bir çalışmaya konu teşkil edebilecek ölçekte olmasından dolayı bu hususta ilave inceleme yapılmamıştır.

olarak kayıtlı ve az sayıda nüfusa ev sahipliği yaparken Karacalı obasına mensup ailelerin de civar yerleşim birimlerinden göçü ve yine civar bölgelerde meskûn Hacım Sultanlı (dede kökenli) ailelerin de köyün demografisine katılımıyla XVIII. yüzyılın ikinci yarısında günümüzdeki halini almıştır. Her ne kadar bu gruplar birbirinden farklı katmanları teşkil etse de aralarında dede-talip ve boy mensubiyetine dayalı siyasi ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Köy halkının hafızasında anakronik olarak muhtelif tarihi olaylarla ilişkilendirilerek günümüze taşınan "tahkikatlardan kaçma", "isyan", "sürgün" ve "Osmanlı baskısı" ana öğeleri de esasen iskân politikasının köyün kuruluşundaki tesirini yansıtmaktadır.

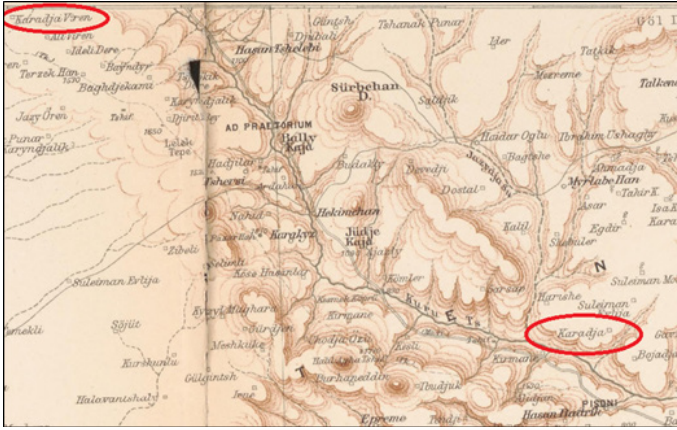
Şekil 1: Göğebakan'ın (1998, s. 493) 1520-1560 Yılları Malatya Kazası Haritası.

Bu bağlamda, Karacalı obası ilk önce Antep-Halep hattındaki kışlağında, iskân baskısının hafiflemesinden sonra da XIV. yüzyılın başlarından beri Malatya'da yazlak olarak kullandıkları Kumarı ve Çemiş köyü ile Uzuncakuyu ve İldüzen mezrasında (Karacan, 2007, ss. 10-11; Özmen, 2022, ss. 363-372) yerleşik yaşama geçmiş; ancak, yöredeki bazı aşiretlerin eşkiyalık faaliyeti⁵ (Karagöz, 1994, ss. 199-205) nedeniyle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, bu mezraların merkezi konumunda bulunan Karacalar mezrasında toplanmıştır.⁶ Karacalar mezrasının tercih

⁵ Eski evlerin yerleşim planları incelendiğinde, aynı mahallede yer alan evlerin karmaşık bir yapı içinde birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu derece geniş ve düz bir yerleşim biriminde iç içe geçmiş bir yerleşim modelinin uygulanmasının eşkiya baskınlarına karşı korunma amaçlı olduğu söylenebilir.

⁶ 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) kayıtlarında,

edilmesinde buranın nispeten korunaklı ve oba mensuplarının arazilerinin merkezi konumunda yer almasının yanı sıra kutsallığına inanılan Sümüksüz Hasan Türbesinin⁷ de bu mevrada yer alması rol oynamıştır (Karacan, 2007, ss. 13-14).⁸ Zira Gögebakan'ın (1992, s. 121) da aktardığı üzere Anadolu'nun muhtelif yörelerine dağılan dervişlerin zaviyeler kurmak suretiyle iskâna katkı sağladığı dikkate alınırsa gayrimüteşerri bir derviş olan Sümüksüz Hasan'ın Karaca köyünün bir yerleşim birimi olarak benimsenmesinde etkili olduğu görüşü makul bir zemine oturacaktır.

Şekil 2: Kiepert'in "Karte von Kleinasien" Atlasında Karaca Köyü (1908).

Karacalı obasının mensuplarının Karacalar mevrasına yerleştikleri zaman dilimi ve birbirleri ile akrabalık ilişkileri muhtelif aile grupları tarafından farklı şekilde aktarılmasına karşın, Karacalar mevrasının ilk

Karacalar mevrası haricinde Karaca köyünün günümüzdeki mevkilerine adlarını veren Kumarı ve Çemiş köyü ile Uzuncakuyu ve İldüzen mevrasında yerleşik nüfusun kayda alınmış olması göze çarpmaktadır. Bu durum, günümüz Karacalar mevrası civarında dağınık yerleşimler olduğuna ve bu toplulukların çeşitli sebeplerle toplanarak Karaca köyünü kurduklarına dair anlatıları desteklemektedir.

7 Söylencelere göre, bedensel engeli nedeniyle kemik anlamına gelen "sünük" kelimesinden türeyen sümüksüz namıyla anılan Derviş Hasan, günümüz Karaca köyünün mevralarında konaklayan Türkmenlerle yaşayan keramet ısı bir erdir. Sümüksüz Hasan'ın vefatı sonrası cenazesi bu topluluklar tarafından kendi obalarına götürülmek istenmiş; ancak vasiyeti gereği bir binek hayvanın sırtına yüklenerek hayvanın çıktığı yer olan Karaca köyünde toprağa verilmiştir. Mezarı ise kerametine şahit Rışvanlı Aşireti beyi tarafından XVII. yüzyılın ikinci yarısında türbe haline getirilmiştir. İki göz odadan müteşekkil Sümüksüz Hasan Türbesi, günümüzde hâlâ Karaca köyünde önemli bir ziyaret olarak kabul edilmektedir (Özmen, 2022, ss. 358-362).

8 Karaca köyü kökenli bazı kişiler Karaca köyünün Firuz Bey oğlu Karaca Bey adında bir şahıs tarafından 16. yüzyılda kurulduğunu iddia etmektedir. Bilindiği gibi XVII. yüzyılın sonunda yaşayan Firuz Bey, Dulkadiroğulları'na bağlı Boz-Koyunlu obasına mensup (Sümer, 1972, s. 298) olup yaşadığı dönemin getirdiği siyasi karışıklıklardan payını almış ve kendisine bağlı toplulukların hukukunu müdafaa için Osmanlı'ya kafa tutmuştur. Ancak, Rakka'ya sürgüne gönderilmesine rağmen sürgün kararına uymayarak Safevi devletine katılmış ve ömrünü orada tamamlamıştır (Sümer, 1972, s. 298). Firuz Bey'in obası ile Karacalı obası arasında bir soy bağı bulunmadığı gibi Karacan (2007, s. 12) tarafından öne sürüldüğü üzere tarihi kişiliği hakkında hiçbir malumata rastlayamadığımız "Firuz Bey oğlu Karaca Bey" adındaki bir şahsın XVI. yüzyılda Karaca köyünü kurması muhtemel değildir.

yerleşimcileri ittifakla Selimuşağı, Muratlar, Dapkuzoğulları, Cüneytler, Kelyakuplar ve Kızıluşağı aileleri olarak gösterilmektedir.⁹ Karacalar mezrasına XVI. yüzyılın sonlarında yerleştikleri tahmin edilen bu aileleri daha sonraki dönemde civardaki mezra ve köylerde konaklayan/yerleşik bulunan Karacalı obasına mensup aileler ile Hacım Sultan Ocağına mensup dede soylu aileler takip etmiştir. Karacalar mezrasının civarındaki yerleşim birimlerinde meskûn iken bahsedilen nedenlerle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bu yerleşim birimine göçen aileler; Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı),¹⁰ Molla Haydarlılar, Müslümoğulları, Menemenci, Satıgiller, Molla Aliler, Çolak Aliler ve Bektaşlılar aileleri olmuştur (Doğan, t.y., s. 12).

Şekil 3: Karaca Köyünün Genel Görünümü (Karaca Köyü – KARDER İnternet Sitesi Arşivi).

3. Bektaşilik ve Karaca Köyü

Karacalı obasının XVI. yüzyıldan itibaren Hacı Bektaş Veli Dergâhı tarafından bu oba başta olmak üzere Dulkadiroğulları bakiyesi Türkmenlerin irşadı üzere görevlendirilen Koluaçık Hacım Sultan¹¹ evlatlarının tesiriyle bu tarikata mensup olduğu ve manevi iklimlerinin bu minvalde şekillendiği

9 Karacalar mezrasının yerleşik ailelerinin tüm katmanlarının Karacalı obası mensubiyeti hususunda kesin bir bilgi edinilememiştir. Ayrıca, tahrir defterlerinde bu yöredeki kayıtlı Türkmenlerin "Harbendelü Türkmeni", "Habendelü Yörüğü" ve "Halep Türkmeni" olarak kaydedilmesi bu hususta yorum yapmayı daha da güçleştirmektedir. Aynı şekilde, Karacalı obasının kışlak sahasındaki Varsak Türkmenlerinin etkinliği ve bu köyün son katmanını teşkil eden dede kökenli ailelerin Hacım Sultan ile ilişkisi dikkate alınırsa Karacalı obasının Varsaklarla bağlantısı ihtimali ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, dede kökenli aileler için XIX. yüzyılın ikinci yarısından önce kullanılan "Kara Hacı" (Karaca Hacımlı) tabiri ile Karaca köyünün kurucu ailelerinden olan Menemenci ailesinin adı Varsaklara bağlı aşiret adlarıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar olası görülme de bu köyün bazı katmanlarının farklı boy mensubiyeti hususunda ileri çalışma yapılabilir. Yine de köyün demografisinde yer alan aile katmanlarının tamamı (dede kökenli aileler dahil olmak üzere) Karacalı mensubiyetini sahiplenmiş ve kendilerini bu mensubiyetle tanımlamıştır.

10 Hacım Sultan Ocağı'nın Karaca köyü kolunu teşkil eden bu ailenin, civarda meskûn iken Karaca köyünün günümüz yerine (Karacalar mezrasına) yerleşen ilk atası, Seyyid Ahmet Dede'dir. 1740-1785 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen ve 1783 yılında aldığı icazetnamesi günümüze ulaşan Seyyid Ahmet Dede'nin tek evladı olduğu ve soyu bu aile üzerinden yürüdüğü için ailenin bilinen ve kayıtlara geçen adı olan Hüseyinoğulları (Leğenuşağı/Leviuşağı) adı kullanılmıştır. Köyün kurucusu olarak aktarılan diğer ailelerin reisleriyle aynı dönemde yaşamasına ve ailenin elinde bu minvalde çok sayıda vesika bulunmasına rağmen bahsedilen iptidai çekişmeler nedeniyle Hüseyinoğulları ailesinin Karaca köyüne sonradan yerleştiği gibi asılsız şayialar türetilmiştir (Karacan, 2007, s. 19). Hâlbuki Özkolaçık (2022) tarafından da ele alındığı üzere bu aile Karaca köyünün dede kökenli kurucu ailelerindendir.

11 Koluaçık Hacım Sultan XIV. yüzyılda yaşamış Bektaşî halifelerindendir. Hacı Bektaş Veli Velayetnamesine ve adına düzenlenmiş müstakil velayetnamesine göre Hacı Bektaş Veli'nin önde gelen halifelerinden olup Germiyan ilinin irşadı üzere görevlendirilmiştir (Gülerer, 2012, ss. 10-45).

köy halkının ortak belleğinde yer almıştır.¹² Bu ilişki sebebiyle Hacım Sultan Ocağı olarak bilinen dede soylu ailelerin Seyyid Durak ismindeki atalarının en geç XVII. yüzyıl itibarıyla Karacalar mezrasının civarındaki Dibiköy, Çimış veya Ören mezrasına yerleştiği ve Karacalı obasının Karaca köyünde toplanmasıyla birlikte Seyyid Durak neslinden gelen ailelerin de Karaca köyüne yerleşmesi üzere Karaca köyünün Hacım Sultan Ocağı'nın da merkezi konumuna geldiği aktarılmaktadır.

Şekil 4: Hüseyinoğulları Ailesine Ait Bazı Haneler.¹³ (Bektaş Öz kolaçık Arşivi)

Hacım Sultan Ocağı mensuplarının aktarımına göre, Seyyid Durak ile başlayan Hacım Sultan Ocağı'nın hizmet yürütmesi Seyyid Ahmet Dede dönemine kadar evladiye usulüne göre sorunsuz bir şekilde yerine getirilmiştir. Ancak Seyyid Ahmet Dede'nin Karaca köyüne yerleştikten kısa bir süre sonra vefat etmesinden sonra oğlu Hüseyin'in küçük yaşta olması nedeniyle bu irşat geleneğinde kısa süreli aksamalar olmuştur. Bu dönemde toplumun mutabakatıyla Molla Haydarlı ailesine mensup Molla Veli dedelik görevini üstlenip Basak köyüne göçse de Seyyid Hüseyin

12 XVI. yüzyılda Safevilerin Türkmenler üzerindeki manevi ve siyasi tesiri ile Anadolu topraklarındaki ilhak politikaları neticesinde Osmanlı'da Safeviler lehine birçok isyan ortaya çıkmış ve Osmanlı bu hususta bazı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu tedbirlerden biri de Safevilere yakınlaşma ihtimali olan ve Türkmenlerin manevi dünyalarını şekillendiren dervişlerin kontrol altına alınabilmesi olmuştur. Bu bağlamda, Osmanlılar gayrimüteşerri dervişlere (Yıldırım, 2019, ss. 38-58) Bektaşilik çatısında nispi bir özgürlük ortamı ve iltimaslar sağlama yoluna gitmiştir (Yıldırım, 2010, ss. 35-38; Watenpaugh, 2005, p. 552). Aynı dönemde, Halep ve Antep gibi Halep Türkmenlerinin kışlak olarak ve Malatya gibi yazlak olarak kullandığı bölgelerde Bektaşî tekkeleri faaliyette bulunmuştur (Maden, 2013, ss. 102-103). Dolayısıyla, Hacı Bektaş Veli Dergâhının bu sahaya hulefasını irşada memur kılması ve bu sahaları yazlak ve kışlak olarak kullanan Karacalı obasının Bektaşilik ile bu vesileyle tanışması olasıdır.

13 Sol tarafta görülen dut ağacının altında Hacım Sultan Ocağı'nın XX. yüzyıldaki meşhur dedelerinden Mehmet Mahir Öz kolaçık'ın (Mahirî Dede) da yaşadığı konak yer almaktadır. Alt tarafta harabe ise Mahirî Dede'nin amcası ve selefi olan Göğ Hüseyin Dede'nin meydan açtığı konaktan kalmıştır. Bu konakta Ahmet Cemalettin Çelebi'nin de teşrif buyurduğu geniş katımlı bir ayin-i cem yapıldığı rivayet edilmektedir.

Dede'nin yetişip babasından kalan posta oturmasıyla Karaca köyü, Hacım Sultan Ocağı'nın merkezi olma misyonunu devam ettirebilmiştir. Seyyid Hüseyin Dede'nin "Hüseyinoğulları" (Leğenuşağı/Leviuşağı) namıyla bilinen ailesi¹⁴ tarafından bu misyon kesintisiz sürdürülmüş ve Karaca köyü yörede Bektaşiliğin önemli bir temsilcisi olma vasfını koruyabilmiştir.¹⁵

Sonuç

Kaynak kişilerin ifadelerine ve bu hususta yayımlanmış çalışmalara göre, Halep Türkmenlerinin ana obalarından birisi olan Karacalı obası, Horasan'da başlayan yaklaşık üç ila dört asırlık göçüne Halep civarında bir virgöl koymuş ve Anadolu'nun tekrar Türkmenlerin hâkimiyetine girdiği XIV. yüzyılın başlarında Dulkadiroğulları beyliğinin kuruluşuna katkı sağlayarak Maraş-Malatya-Antep hattında hüküm sürmüştür. Ancak Osmanlı Devletinin bu beyliği ortadan kaldırması neticesinde Karacalı obası da diğer göçer Türkmenler gibi iskâna zorlanmıştır. Rakka'ya sürgün tehdidinden bertaraf olmak üzere önce Antep'te yer alan kışlaklarında sonra da Malatya'da yer alan yazlaklarında yerleşime geçen Karacalı obası mensupları, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bu yerleşim sahalarının merkezi konumunda kalan Karacalar mezrasında toplanarak Karaca köyünü kurmuştur. Ayrıca en geç XVI. yüzyıl itibarıyla Bektaşiliği benimseyen bu obanın kurduğu Karaca köyü, Koluaçık Hacım Sultan soyundan gelen dede soylu ailelere de ev sahipliği yapması hasebiyle Hacı Bektaş Veli Dergâhının yöredeki gözcüsü olmuştur.

Her ne kadar 1530-1560 yılları Malatya mufassal tahrir defterleri (Göğebakan, 1992) başta olmak üzere dönemin önemli olaylarının kayıt

14 Keban Nüfus Müdürlüğü'nün 30/05/2008 tarihli resmi yazısına göre, Osmanlı dönemi nüfus kayıt defterinin 4. cildinin 77. sayfasında bu aile "Hüseyinoğulları" namıyla kaydedilmiştir.

15 Seyyid Ahmet Dede'den sonra tek oğlu Hüseyin'in küçük yaşta olması nedeniyle yaşayamayacağı varsayılmış ve arazileri Molla Haydarlı ailesine mensup kişilerce işlenmeye başlanmıştır. Ayrıca, dedelik vazifesi de Molla Haydarlı ailesine mensup Molla Veli isminde bir kişi tarafından üstlenilmiştir. Bu paylaşıma istinaden Karaca köylülerinin büyük kısmı Molla Veli'ye biatte bulunmuştur. Molla Veli evlatlarının büyük çoğunluğu ise Seyyid Hüseyin Dede'nin posta oturmasından sonra aile içi bazı meselelerin ve toplumsal gelişmelerin (Kızılbaş ocaklarının yasaklanan Bektaşiliğe müntesip ocaklıları kendilerine bağlanmaya davetleri) de tesiriyle Hacı Bektaş Veli Dergâhından (Yıldırım, 2021) kopmuş ve Avuçan Ocağı grubunda yer alan Seyit Temiz Ocağına bağlanmıştır (Aksüt, 2020, ss. 313-314). XIX. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen bu hadiseler neticesinde Karacalı obasının büyük kısmı Bektaşilikten ayrılarak Kızılbaş erkânı tatbikine başlamıştır (Özkoçak, 2022, ss. 13-14). Seyyid Hüseyin Dede'nin Hacı Bektaş Veli Dergâhına bağlılığını sürdürmesi (Kızılbaş ocaklarının aleyhe propagandalarına şiddetle taarruz etmesi) ve arazilerini geri alması nedeniyle köy içinde büyük tartışmalar başlamış ve bu iptidai tartışmalar tarihi olayların Seyyid Hüseyin Dede'nin itibarına kast edecek minvalde manipüle edilerek (Seyyid Hüseyin Dede'nin Karaca köyüne sonradan yerleştiği, evlatlarının son dönemde mürşit değiştirdiği, son dönemde birkaç kişi hariç bu aileden dedelik görevini üstlenen olmadığı vs..) aktarılmasına sebep olmuştur. Ayrıca, Seyyid Hüseyin Dede'nin torunlarından ve Karaca köyünün ilk muhtarlarından Hamza Ağa'nın Bektaşiliği müdafaa için evvelden dostluğu bulunup Karaca köyüne yerleştirdiği Seyit Temiz Ocağı'na açıktan meydan okumasının ve bu hususta muvaffak olmasının bir sonucu olarak Seyyid Hüseyin Dede aleyhine türetilen şayiaların arttığı ve toplumun bir kesiminin hafızasında tarihi bir hakikat gibi yer bulduğu aktarılmaktadır.

altına alındığı temel belgelerde Karaca köyü ve Karaca köyü bağlantılı dini merkez ile kişilere dair bir kayda rastlanamaması nedeniyle Karacalı obasının yerleşik yaşama geçiş serüveni hakkında kesin bir sonuca varmak mümkün olamamıştır.¹⁶ Bunun yanı sıra, Karaca köyünün kuruluşuna dair köy halkının hafızasında taşınan bazı öğelerin anakronik olarak bir araya getirilmesi nedeniyle kaynaklar ile çelişen bir aktarım geleneğinin ortaya çıkırsa da bu çalışma neticesinde bahsedilen çelişkilerin giderilmesi yönünde kayda değer bir adım atılmış; ayrıca, Karaca köyünün Bektaşiliğin bölgede mevcudiyetine katkısı ortaya konmuştur.

Kaynaklar / References

- Aksüt, H. (2006). *Alevi Erenlerin İlk Savaşı (1240)*. Yurt Kitap-Yayın.
- Aksüt, H. (2020). *Aleviler*. Yurt Kitap-Yayın.
- Aksüt, H. (2023, Nisan). *Basak Köyü*. https://www.turkcebilgi.com/basak,_hekimhan
- Aydın, S. (2015). "Tarihsel Oğuz Aşiret Grupları Bağlamında Konar-Göçerlik ve Aşiret Sorunu", (ed. Gündüz, Tufan vd.). *Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*. 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri: Cilt 1. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, ss. 587-596.
- Bostancı Işık, I. (1998). *Halep Türkmenleri (Boy ve Oymaklar)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çelikkemir, M. (2001). *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Dalkıran, S. (2007). "Hacı Bektaş Veli'nin Önde Gelen Halifelerinden Hacım Sultan ve Velayetnamesi". (ed. Dr. Filiz Kılıç vd.). *2.Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni: Cilt 1*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, ss. 383-403.
- Doğan, Y. K. (t.y.). *Müslümoğulları Ailesinin Tarihçesi*, Kişisel Yayın.
- Erdemli, M. (2021). *Mühimme Defterlerine Göre Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim Dönemi Kızılbaş Hareketleri*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Göğebakan, G. (1992). *1530 (H. 937) Tarihli Malatya Mufassal Tahrir Defterine Göre Malatya ve Çevresinde Osmanlı Hakimiyetinin Tesisi (1530-1560)*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Göğebakan, G. (1998). *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Güler, A. (2014). *Memlûk-Dulkadiroğulları Münasebetleri (1337-1517)* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Gülerer, S. (2012). *Hacım Sultan Menâkıbnâmesi Üzerine Bir İnceleme*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Karacan, İ. (2007). *Karaca Köyünün Kuruluşu ve Gelişimi*. Rektur Reklam Matbaa.
- Karagöz, M. (1994). "XVIII. Yüzyılın Başlarında Malatya Ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 5 (5), ss. 193-207.
- Maden, F. (2013). "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinde Bektaşî Tekke ve Türbeleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, ss. 89-128.

16 Yine de Karaca köyünün "Karaca köyü" haline gelmesine vesile olan ve XVIII. yüzyılda bu köye yerleşen ailelerin boy mensubiyeti ve bu köye yerleşme sebepleri daha detaylı arşiv çalışmalarına muhtaçtır. Bu makalenin bir amacı da bu sahada yapılabilecek çalışmalar hususunda araştırmacılara yol göstermektir.

- Musalı, N. (2018). "I. Şah İsmail'in İdarî-Askerî ve İctimaî-İktisadî Politikaları Üzerine Bazı Notlar ve Değerlendirmeler". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (14), ss. 1-46.
- Ocak, A. Y. (1990). "Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı Bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşukî". *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 10, ss. 49-58.
- Öz, B. (1997). *Alevilik ile İlgili Osmanlı Belgeleri*. Can Yayınları.
- Özkolaçık, C. (2022). "Koluçak Hacım Sultan Ocağına Ait Bazı Belgeler: İcâzet-nâme, Biat-nâme, Velâyet-nâme". *Edeb Erkan*, 2, 11-37. <https://doi.org/10.59402/EE002202202>
- Özmen, İ. (2022). *Hacım Sultan Velayetnamesi*. Sarmal Kitabevi.
- Sarı, A. (2015). "Dulkadirli Sahasında Oğuz Boyları". (ed. Gündüz, Tufan vd.). *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*. 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri: Cilt 1. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, ss. 121-126.
- Sümer, F. (2012). "Türkmenler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt. 41, ss. 607-611.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şahin, İ. (1982). "XVI. Asırda Halep Türkmenleri". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 12, ss. 687-712.
- Tunus, O. (2019). "17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki Büyük Kaçgun'un Neden Ve Sonuçları". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (2), ss. 409-421.
- Yıldırım, R. (2010). "Bektaşî Kime Derler?: 'Bektaşî' Kavramının Kapsamı Ve Sınırları Üzerine Tarihsel Bir Analiz Denemesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, ss. 23-58.
- Yıldırım, R. (2019). *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin Doğuşu*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, İ. (2021). *İbrahim Yıldırım ile Söyleşi*. <https://www.hacimsultanocagi.com/newpaged89d9321>
- Watenpaugh, H.Z. (2005). "Deviant dervishes: Space, gender, and the construction of antinomian piety in Ottoman Aleppo". *International Journal Middle East Studies*, 37, pp. 535-565.